

5. М'ячин В.Г. Оцінка економічної безпеки промислових підприємств як механізму захисту соціально-економічної системи країни. *Трансформаційна економіка*. 2025. № 4 (13). С. 173-177. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2025-13-28>.
6. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія. Київ: Лібра, 2003. 280 с.
7. Огреніч Ю.О., Діброва В.О. Економічна безпека промислових підприємств в Україні: стан, проблеми та напрями покращення. *Таврійський науковий вісник*. Серія: Економіка. 2023. № 15. С. 180-191. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.15.22>.
8. Горбач С.В., Шебель А.І., Сидоренко Ю.В., Курьленко О.В., Білий В.М. Економічна безпека підприємств: складові та напрями забезпечення. *Київський економічний науковий журнал*. 2024. № 7. С. 51-55. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2024-7-7>.
9. Нам'яненко В.М. Економічна безпека підприємства в умовах воєнного стану. *Економіка України*. 2025. № 6. С. 25-38. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2025.06.025>.
10. Світовий банк. Глобальні економічні перспективи. Washington, DC: World Bank, 2024. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>.

References.

1. Kuznietsova, M. (2023). «Business use of open innovation practices in the context of the development of the knowledge economy». *Ekonomika ta suspil'stvo*. Issue 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-15>.
2. (2024). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Ekonomichna statystyka. Ekonomichna dial'nist'. Diial'nist' pidpriemstv. [State Statistics Service of Ukraine. Economic statistics. Economic activity. Activity of enterprises]. Available at: <http://surl.li/xcywjw>.
3. Bondarenko, O.O., Sukhets'kyj, V.A. (2014). «Financial and economic security of entrepreneurship: theoretical and practical aspects». *Efektivna ekonomika*. № 10. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3580>.
4. Dashko, I.M. (2023). «Basic imperatives of forming a strategy for ensuring the financial and economic security of an enterprise». *Aktual'ni problemy ekonomiky*. № 1(259). pp. 72-80. Available at: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2023/01/2.23_topic_Iryna-%D0%9C.-Dashko-72-80.pdf.
5. М'ячун, В.Н. (2025). «Assessment of the economic security of industrial enterprises as a mechanism for protecting the socio-economic system of the country». *Transformatsijna ekonomika*. № 4 (13). pp. 173-177. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2025-13-28>.
6. Kozachenko, H.V., Ponomar'ov, V.P., Liashenko, O.M. (2003). *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist' ta mekhanizm zabezpechennia*. [Economic security of an enterprise: essence and mechanism of security]. Libra. Kyiv. Ukraine.
7. Ohrenyich, Yu.O., Dibrova, V.O. (2023). «Economic security of industrial enterprises in Ukraine: state, problems and directions of improvement». *Tavrjjs'kyj naukovyj visnyk*. Serija: Ekonomika. № 15. pp. 180-191. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.15.22>.
8. Horbach, S.V., Schebel', A.I., Sydorenko, Yu.V., Kurylenko, O.V., Bilych, V.M. (2024). «Economic security of enterprises: components and directions of support». *Kyjiv's'kyj ekonomichnyj naukovyj zhurnal*. № 7. pp. 51-55. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2024-7-7>.
9. Nam'iasenko, V.M. (2025). «Economic security of enterprises in martial law». *Ekonomika Ukrainy*. № 6. pp. 25-38. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2025.06.025>.
10. (2024). Svitovij bank. Hlobal'ni ekonomichni perspektyvy. [World Bank. Global Economic Prospects]. DC. World Bank. Washington. USA. Available at: <https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>.

Abstract.

Nikoliuk O., Kravchenko Y. Modeling the assessment of economic security of food industry enterprises considering the probability of bankruptcy and operational efficiency.

The article examines the theoretical and methodological foundations and develops applied approaches to modeling the assessment of economic security of food industry enterprises under conditions of increasing economic instability. The relevance of a comprehensive approach to assessing economic security is substantiated, given the impact of wartime risks, disruptions to logistics chains, declining investment activity, and instability in the external environment. Attention is paid to the need to implement modern analytical tools to enable the timely identification of threats and to enhance enterprises' adaptability to crisis conditions. Economic security is defined as a multi-component system that includes financial, production, resource, investment, innovation, and information components. An integrated approach to assessing economic security is proposed that combines indicators of financial stability, operational efficiency, and bankruptcy probability. A system of analytical indicators is developed, including liquidity, financial independence, profitability, and asset turnover ratios, as well as the application of bankruptcy prediction models (Altman, Springate, Taffler). The proposed model incorporates the probability of bankruptcy as a destabilizing factor, thereby improving the accuracy of diagnosing enterprises' financial and economic conditions. The integral indicator of economic security is substantiated by normalizing the indicators and determining weight coefficients. It has been proven that the application of the integrated approach allows not only assessing the current level of economic security but also identifying potential threats and developing strategic development alternatives. The practical significance of the results lies in the potential to use the proposed model to improve management efficiency, strengthen financial stability, and enhance the competitiveness of food industry enterprises in an unstable economic environment.

Keywords: economic security, food industry, modeling, probability of bankruptcy, financial stability, operational efficiency.

Стаття надійшла до редакції / Received 20.12.2025 Прийнята до друку / Accepted 03.01.2026 Опубліковано / Published 19.01.2026

Бібліографічний опис статті:

Ніколюк О.В., Кравченко Ю.І. Моделювання оцінки економічної безпеки підприємств харчової промисловості з урахуванням ймовірності банкрутства та ефективності діяльності. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2026. № 1. С. 117-122.

Nikoliuk O., Kravchenko Y. Modeling the assessment of economic security of food industry enterprises considering the probability of bankruptcy and operational efficiency. *Actual problems of innovative economy and law*. 2026. No. 1, pp. 117-122.

УДК: 330.34; JEL classification: D24, D33, J31

DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2026-1-26>

ОНЕГІНА Вікторія Михайлівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри глобальної економіки, Державний біотехнологічний університет, (м. Харків, Україна), <https://orcid.org/0000-0003-0794-8032>

СТАЛІЙ РОЗВИТОК АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ РІЗНИХ РОЗМІРІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗА КРИТЕРІЯМИ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Онегіна В.М. Сталій розвиток аграрних підприємств різних розмірів: порівняльний аналіз за критеріями ефективності та соціальної відповідальності.

Метою статті є визначення особливостей сталого розвитку аграрних підприємств різного розміру в Україні на основі порівняльного аналізу за критеріями ефективності та соціальної відповідальності. Для дослідження були використані кількісні методи, зокрема індексний метод та метод середніх величин. Для аналізу були використані дані Державної служби статистики України щодо діяльності підприємств сім'яного, лісового та рибного господарства у 2011–2024 роках. Порівняльний аналіз сталого розвитку підприємств різних розмірів за критеріями ефективності засвідчив, що за показниками зростання чистого доходу від реалізації продукції, сукупних доходів, рівнем рентабельності лідерами у досліджуваному періоді були великі підприємства. Також великі підприємства демонстрували кращі результати сталого розвитку за критерієм соціальної відповідальності, який оцінювався на основі показників витрат на оплату праці, витрат на оплату праці одного працівника та динаміки кількості зайнятих працівників. Такий аналіз є важливим для визначення тенденцій у сучасному структурно неоднорідному аграрному секторі економіки України та для розроблення управлінських рішень. У подальших дослідженнях порівняльний аналіз має бути проведеним з урахуванням більшої сукупності критеріїв та індикаторів сталого розвитку.

Ключові слова: сталій розвиток, ефективність, соціальна відповідальність, прибуток, рентабельність, продуктивність, доходи, витрати, оплата праці, зайнятість, аграрні підприємства.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY 4.0

© Онегіна Вікторія Михайлівна, 2026

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток як кількісний та якісний зміни є невід'ємною формою існування соціально-економічних систем та їх елементів. У 2015 році на сесії Генеральної Асамблеї ООН була схвалена резолюція «Трансформація нашого світу: програма дій зі сталого розвитку 2030» (Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development) [13], в якій були визначені цілі сталого розвитку, що запровадили орієнтири для здійснення керування змін у світовій спільноті, що, «задовольняючи потреби сучасного часу не ставлять під загрози можливості майбутніх поколінь».

Сімнадцять цілей сталого розвитку відобразили бачення світової спільноти найбільш важливих завдань для її прагнень, що враховують економічну ефективність та інноваційність, соціальні критерії та збереження довкілля, а також такі важливі цілі, як мир та партнерство. Концепція сталого розвитку була конкретизована у стратегіях та програмах дій на рівні економік світу, країн, регіонів.

Аграрний сектор економіки є переплетінням економічної, соціальної та екологічної систем, що безпосередньо зумовлює необхідність забезпечення для його сталого розвитку єдності всіх складових: економічної ефективності виробництва, соціальної справедливості у винагороді зайнятих, пристойних умов життя та роботи, соціального захисту, екологічної безпеки та збалансованості екосистем. Концепти сталого розвитку на рівні підприємств знайшли відображення в соціальній відповідальності бізнесу, критеріях ESG (екологія, соціальна справедливість, управління) та вивели сучасне управління підприємствами на новий якісний рівень, яке не обмежується лише цільовою функцією максимізації прибутку, а й враховує інші складові сталого розвитку підприємства.

Сучасні економіки за структурою виробничої сфери є неоднорідними та включають підприємства різного розміру та різні за виробничим потенціалом, організацією процесів та продуктивністю технологій. За оцінками експертів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), малий та середній бізнес забезпечує від 60 до 70 відсотків робочих місць та від 30 до 70 % доданої вартості у країнах, що є членами цієї організації [11]. За оцінкою Організації Об'єднаних Націй, мікро-, малі та середні підприємства становлять 90 % підприємств, забезпечують від 60 до 70 % зайнятості та 50 % ВВП у всьому світі [12] і таким чином роблять значний внесок у місцеві, регіональні та національні економіки.

Структура аграрного сектору економіки України в розрізі розміру підприємств є також неоднорідною. У 2024 році, за даними Державної служби статистики України, великі підприємства становили 0,2 % від загальної кількості підприємств у сільському, лісовому та рибному господарстві, вони забезпечували роботою 15,2 % працівників; середні підприємства становили 3,9 % та забезпечували зайнятість для 44,4 % працівників; кількість малих та мікропідприємств дорівнювала 95,9 %, вони формували зайнятість для 40,5 % працівників цих видів діяльності. Зокрема, 83,2 % від загальної кількості підприємств становили мікропідприємства, у яких було зайнято 17,9 % працівників. Різним був і внесок підприємств залежно від розміру у додану вартість у цих видах діяльності: внесок у додану вартість у сільському, лісовому та рибному господарстві великих підприємств склав 19,7 % у 2024 році, середніх підприємств – 41,7 %, малих та мікропідприємств – 38,6 % та мікропідприємств – 13,5 % [4]. Отже, така структурна неоднорідність підприємств аграрного сектору впливатиме і на особливості їх сталого розвитку, що має бути досліджено з метою формування як стратегій розвитку підприємств, так й заходів аграрної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сталий розвиток аграрних підприємств розглядався

останнім часом у наукових публікаціях багатьох науковців. Зокрема, І. Кадирус, А. Донських, В. Писаренко, В. Терещенко, Р. Тульчинський приділили увагу як стратегічним засадам сталого розвитку, так і методологічним аспектам його дослідження.

Р. Тульчинський визначив принципи сталого розвитку для аграрних підприємств, до яких, окрім традиційних принципів економічної ефективності, соціальної відповідальності та екологічної безпеки, він додав принципи інноваційності та цифровізації, прозорості та підзвітності [7]. Також науковцем були розроблені етапи формування стратегії сталого розвитку аграрних підприємств. Серед показників розвитку аграрного сектору та сталого виробництва відзначені його частка у валовій доданій вартості, частка аграрної продукції в експорті, площа сертифікованих органічних земель та кількість операторів органічного ринку, обсяг експорту органічної продукції, частка українських компаній, що звітують за KCB/ ESG (корпоративна соціальна відповідальність / екологія, соціальна відповідальність, управління) [7].

В. Худолей, О. Карпенко, Є. Бірюков узагальнили методичні підходи стосовно оцінювання сталого розвитку підприємства, а також визначили основні моделі, які застосовуються для такого оцінювання, зокрема моделі, що ґрунтуються на трьох компонентах сталого розвитку; на циклі Демінга (PDCA); на BSC-підході; динамічні моделі; моделі стійкого створення вартості; інтегральні моделі; цільові моделі; факторні моделі [8]. Зазначені моделі відрізняються різними показниками, принципами їх групування, мають свої переваги та недоліки. Також науковці підкреслили складність та комплексність самого поняття «сталий розвиток» та розробили методологічний підхід до формування системи показників оцінювання сталого розвитку підприємства. У їхній праці було зазначено, що в сучасних умовах інтеграції оцінювання сталого розвитку в систему менеджменту підприємства здійснюється на основі ESG-стандартів; також запропонували застосовувати розширену модель BSC SD для планування і вимірювання сталого розвитку [8].

В. Писаренко та інші сфокусували увагу на визначенні ключових аспектів сталого розвитку аграрних інноваційно орієнтованих підприємств засобами логістичного менеджменту. Діагностику сталого розвитку аграрних інноваційно орієнтованих підприємств науковці запропонували здійснювати методом транспортного лінійного програмування [6].

В. Антощенко та інші у своїх дослідженнях звернули увагу на поєднання ESG критеріїв та сталого розвитку, відзначили їх важливість для управління підприємствами [2].

Порівняльний аналіз прибутковості сільськогосподарських підприємств в Україні за період 2010–2021 рр. (2017–2021 рр.) був проведений В. Фесенко та іншими [9]. Науковці відзначили позитивні тенденції за показниками чистого доходу від реалізації та чистого прибутку, зростаючу тенденцію частки прибуткових сільськогосподарських підприємств. Також був зроблений висновок, що великі підприємства демонстрували високий рівень стійкості до змін у зовнішньому середовищі і навіть у роки гібридної війни мали позитивний рівень рентабельності операційної діяльності.

М. Компорек використав систему показників ESG для дослідження взаємозв'язку між прибутковістю польських підприємств та екологічною, соціальною та управлінською складовими ESG [10].

Попри численні напрацювання науковців із тематики сталого розвитку аграрних підприємств, методичних особливостей його оцінки, порівняльний аналіз у цьому контексті аграрних великих, середніх малих та мікропідприємств з урахуванням змін останніх років не проводився. Але такий аналіз є важливим як для

визначення тенденцій у сучасному структурно неоднорідному аграрному секторі економіки України, так і для розроблення управлінських рішень на мікро-, мезо- та макrorівнях.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення особливостей сталого розвитку аграрних підприємств різного розміру в Україні на основі порівняльного аналізу тенденцій їх зростання, прибутковості як критерію ефективності та оплати праці і зайнятості як критеріїв соціальної відповідальності.

Для дослідження були використані кількісні методи, зокрема, індексний, групувань, середніх величин. База даних для аналізу була сформована на основі даних Державної служби статистики України щодо діяльності підприємств сільського, лісового та рибного господарства у 2011–2024 роках.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливе завдання аграрного сектору – забезпечення продовольчої безпеки. Тому сталий розвиток аграрного сектору пов'язаний із його зростанням, яке покликане вирішити проблему голоду, доступності та достатності безпечного та якісного продовольства. Отже, оцінювання сталого розвитку має враховувати динаміку обсягів виробництва та реалізації продукції, їх коливання.

Важливим критерієм сталого розвитку підприємств є економічна ефективність, яка за своїм змістом розглядається як власне ефективність (efficiency), прибутковість (profitability), продуктивність (productivity) та результативність (effectiveness). О.Є. Гудзь вважає, що поняття «ефективність» є динамічною категорією, яка пов'язана з інтенсивністю розвитку підприємства, та відображає глибинні процеси вдосконалення, що відбуваються в усіх елементах системи господарюючого суб'єкта [3]. Виробничий підхід до сутності ефективності втілюється в її трактуванні як такої характеристики, що відображає співставлення результатів економічної діяльності (виробництва) з витратами. Відповідно, ефективним є така діяльність (виробництво), результати якої перевищують її витрати. Таке перевищення результатів над витратами формує умови для одержання прибутку, відновлення та подальшого розвитку виробництва. Тому важливим показником ефективності є показники прибутку та прибутковості (рентабельності). В. Андрійчук підкреслював, що ефективність є економічною категорією, що відображає співвідношення між одержаними результатами і витраченими на їх досягнення ресурсами. Якщо врахувати, що результати виробництва є не лише різноманітними, але й можуть бути представлені в різних формах: вартісній, натуральній, соціальній, то стає очевидно необхідність в ідентифікації категорії ефективності відповідно до зазначених аспектів діяльності підприємства, тому доцільно розрізняти такі види ефективності, як технологічну, економічну і соціальну [1].

Щодо змісту принципу ефективності сталого розвитку аграрних підприємств Р. Тульчинський зазначав, що аграрне виробництво має забезпечувати стабільне зростання продуктивності та конкурентоспроможності за рахунок оптимального використання ресурсів, впровадження інновацій, диверсифікації діяльності та розвитку експортного потенціалу [7].

Враховуючи ці підходи до розуміння аспектів зростання та ефективності у зв'язку із сталим розвитком підприємства, у нашому дослідженні ми використовуємо індекси зростання вартості реалізованої продукції, доходів підприємств різного розміру та їх величини на одного зайнятого, індекс прибутку та показники рентабельності операційної і всієї діяльності для порівняльного аналізу сталого розвитку аграрних підприємств різного розміру за критерієм ефективності.

Маємо зазначити, що оцінка результатів виробництва має здійснюватися на основі реальних показників. Але оскільки завдання нашого дослідження зробити

порівняльний аналіз ефективності виробництва в підприємствах різного розміру, то перерахунок номінальних показників у реальні не призведе до зміни результатів порівняння, тому такий перерахунок не здійснювався.

Розуміння сутності критерію соціальної відповідальності є досить багатограним. До нього включають різноманітні аспекти розвитку людського капіталу підприємств, забезпечення належних умов праці її оплати, створення робочих місць, сприяння розвитку місцевих громад та соціальної інфраструктури, підвищення якості життя сільського населення [2; 7; 8; 10]. Принципи КСВ або соціальної відповідальності бізнесу можуть також враховувати критерії якості продукції та екологічні критерії, останні формують окрему групу критеріїв за стандартами ESG або компонентами сталого розвитку.

З урахуванням цих підходів та доступності даних сталий розвиток аграрних підприємств оцінюємо на основі показників оплати праці та кількості зайнятих. Порівняльний аналіз сталого розвитку аграрних підприємств за критерієм екологічної безпеки виходить за межі нашого дослідження та може бути завданням для наступних досліджень.

За досліджуваний період відбулися зміни у кількості підприємств різного розміру. Спостерігається зростання кількості великих підприємств, у 2024 році їх було у 3,3 рази більше, ніж у 2011 році, у той же час суттєво зменшилася кількість середніх підприємств (на 58 %), дещо зменшилася кількість малих і мікропідприємств (на 11 %). Порівняно з 2021 роком у 2024 році кількість великих підприємств зросла на 6 %, середніх підприємств зменшилася на 34 %, малих та мікропідприємств також зменшилася на 25 % та мікропідприємств – на 26 % [4].

Зростання чистого доходу від реалізації продукції, сукупних чистих доходів, операційних та сукупних витрат, чистого прибутку аграрних підприємств було оцінено за допомогою відносних індексів (табл. 1). Оскільки відносні індекси зростання є великими, вони не перераховувалися у відсотки.

Таблиця 1

Індекси доходів, витрат та чистого прибутку підприємств сільського, лісового та рибного господарств (2024 р. до 2011 р.)

Підприємства	Чистий дохід від реалізації продукції	Разом чисті доходи	Операційні витрати	Витрати усього	Чистий прибуток (збиток)
Великі	15,52	13,21	13,93	14,32	8,82
Середні	5,00	4,26	4,26	4,19	4,75
Малі та мікро	10,93	10,03	10,36	10,25	9,05
Мікро	11,70	10,88	10,77	10,68	11,90

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики [4]

Розрахунки свідчать, що найбільше зростання вартості реалізованої продукції відбулося у групі великих підприємств (у 15,5 разів). Значно менший індекс зростання у групі середніх підприємств – 5,0 рази, саме кількість підприємств цієї групи зазнала суттєвого скорочення. Вартість реалізованої продукції малих та мікропідприємств зросла у 10,9 разів, лише мікропідприємств – в 11,7 разів. Отже, аналіз змін вартісних обсягів виробництва показав, що найменше їх зростання спостерігалось у групі середніх підприємств, вони стали найбільш вразливою групою у цей період, при цьому скорочення їх кількості та відставання у зростанні сукупної вартості реалізованої продукції спостерігалось ще у довоєнні часи. Ймовірно, саме підприємства цього розміру опинилися у зоні бойових дій, що суттєво вплинуло на їх відставання за індексами вартості реалізованої продукції та доходів.

Річна сума чистого прибутку найбільше зросла у мікропідприємствах (індекс зростання – 11,9), також суттєве зростання цього показника спостерігалось у малих підприємствах і в групі великих підприємств (9,1 та

8,8 відповідно). Значення вартості реалізованої продукції на одного працівника у 2024 році було найвищим у групі великих підприємств (табл. 2), але найбільше зростання цього показника відбулося за 2011–2024 роки в групі середніх підприємств.

На рис. 1 подано динаміку рентабельності всієї діяльності аграрних підприємств різних розмірів у 2011–2024 роках. Спостерігалися помітні коливання рівня рентабельності підприємств різних розмірів. Сумарно у цьому виді діяльності підприємства одержали чистий прибуток та їх діяльність, у тому числі операційна, була прибутковою. Для уточнення різниці в рівні

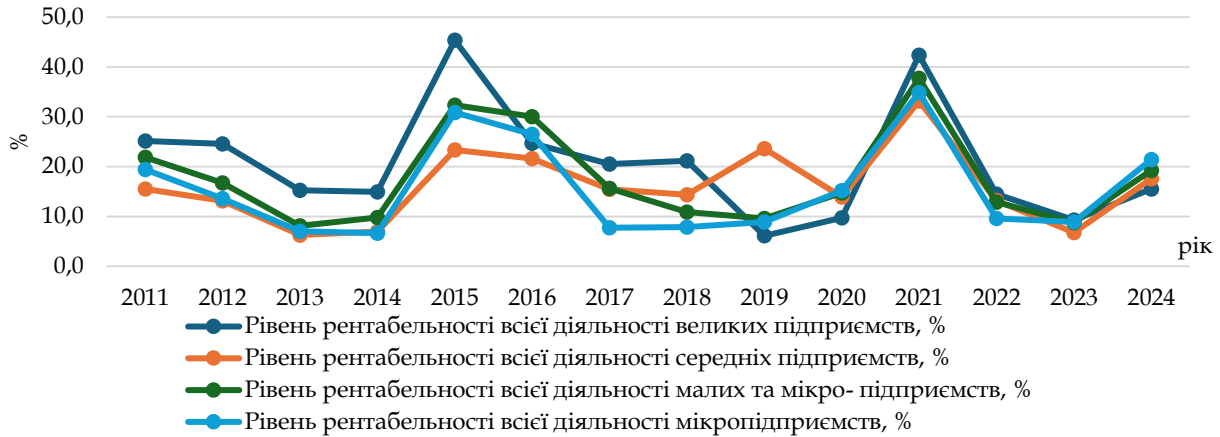

Рис. 1. Рентабельність всієї діяльності підприємств різних розмірів сільського, лісового та рибного господарств, %

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [4]

Чистий дохід від реалізованої продукції на одного працівника в підприємствах сільського, лісового та рибного господарств різних розмірів

Показники	Великі підприємства	Середні підприємства	Малі та мікропідприємства	Мікропідприємства
Чистий дохід від реалізованої продукції у 2024 р., тис. грн	2943,9	1986,1	2157,9	1618,8
Індекс 2024 р. до 2011 р.	8,92	11,89	11,83	9,90

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [4]

Рис. 2. Середня рентабельність всієї діяльності підприємств різних розмірів сільського, лісового та рибного господарств у 2011–2024 роках, %*

*Примітка: група 1 – великі підприємства, група 2 – середні підприємства, група 3 – малі та мікропідприємства, 4 – мікропідприємства

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [4]

Сталий розвиток аграрних підприємств за критерієм соціальної відповідальності був оцінений на основі показників витрати на оплату праці та кількості зайнятих працівників (табл. 4). Зазначимо, що збільшення витрат на оплату праці та кількості трудових ресурсів вступають у суперечність по відношенню до підвищення ефективності виробництва, що має супроводжуватися скороченням витрат праці. Але, як доводять дослідження, у довгостроковому періоді краща мотивація праці, підвищення соціальної гарантій призводять до зростання продуктивності праці та більшого зростання

рентабельності підприємств різних розмірів був використаний метод середніх величин. На рис. 2 поданий графік середнього рівня рентабельності всієї діяльності за досліджуваній період за групами аграрних підприємств.

Застосування методу середніх величин показує, що рентабельність діяльності великих підприємств була вищою, ніж середніх, малих та мікро, але одночасно мала дещо вищу варіацію, хоча відмінності у варіації рентабельності підприємств різного розміру є незначними, та коефіцієнт варіації рентабельності всієї діяльності підприємств різного розміру знаходився в межах 0,38–0,46 (табл. 3).

результатів виробництва, ніж збільшення витрат на персонал, що таким чином зумовлює підвищення ефективності. Емпірично доведено прямий зв'язок між показниками соціального виміру ESG та прибутковістю активів (ROA), власного капіталу підприємств (ROE) [10].

Коефіцієнт варіації рентабельності всієї діяльності підприємств сільського, лісового та рибного господарств різних розмірів в Україні у 2011–2024 рр.

Великі підприємства	Середні підприємства	Малі та мікропідприємства	Мікропідприємства
0,46	0,38	0,42	0,40

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [4]

Індекси витрат на оплату праці та кількості працівників в підприємствах сільського, лісового та рибного господарств різних розмірів (2024 р. до 2011 р.)

Показник	Великі підприємства	Середні підприємства	Малі та мікропідприємства	Мікропідприємства
Індекс витрат на оплату праці	22,41	3,98	5,62	4,98
Індекс витрат на оплату праці одного працівника	12,89	9,48	6,08	4,21
Індекс кількості працівників	1,74	0,42	0,92	1,18

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [4]

Розрахунки свідчать, що оплата праці зросла суттєво у великих аграрних підприємствах, також в цій групі підприємств збільшилася кількість робочих місць та працівників. Найгірші результати за цим критерієм у групі середніх підприємств, де витрати на оплату праці зросли лише у 3,98 разів (чистий дохід від реалізації продукції підвищився у 5,0 рази, чистий прибуток – у 4,75 разів) та кількість працівників зменшилася на 58 %. Звертає увагу незначне зростання витрат на оплату праці на одного працівника у мікропідприємствах, яке було у 3 рази меншим за зростання витрат на оплату праці на одного працівника у великих підприємствах, але кількість працівників у мікропідприємствах збільшилася, що може

бути наслідком підвищення ролі цих підприємств у зайнятості та самозайнятості в сільській місцевості через скорочення зайнятості у середніх підприємствах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Порівняльний аналіз сталого розвитку підприємств різних розмірів у сільському, лісовому та рибному господарствах за критеріями ефективності та соціальної складової показав, що за показниками зростання чистого доходу від реалізації продукції, сукупних доходів та рівня рентабельності операційної й загальної діяльності лідерами у досліджуваному періоді (2011–2024 рр.) були великі підприємства. Водночас показники зростання та ефективності малих і мікропідприємств незначно відставали від аналогічних показників великих підприємств, а індекс зростання чистого прибутку за досліджуваний період був найвищим у групі мікро- та малих підприємств. Соціальна відповідальність підприємств оцінювалася за показниками витрат на оплату праці, витрат на оплату

праці на одного працівника та динаміки кількості зайнятих працівників. Найбільшого зростання зазнали ці показники групи великих підприємств, що засвідчує підвищення їх ролі у забезпечення зайнятості та доходів в аграрному секторі. Одночасно в групі середніх підприємств відбулося скорочення зайнятості та несуттєво зросли витрати на оплату праці. Таким чином, у досліджуваному періоді великі підприємства демонстрували кращі результати сталого розвитку порівняно із середніми, малими та мікропідприємствами за критеріями ефективності та соціальної відповідальності.

Обмеження цього дослідження пов'язані із незначною кількістю показників, що були використані для порівняльного аналізу, а також не враховувалися показники, що характеризують екологічний вимір. Тому у подальших дослідженнях порівняльний аналіз має бути проведений з урахуванням більшої сукупності індикаторів сталого розвитку.

Література.

1. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств аграрного комплексу. Київ: КНЕУ, 2013. 779 с.
2. Антоценкова В.В., Дейнега М.В., Глянь Т.І. ESG та сталий розвиток: сучасні тенденції. *Журнал з менеджменту, економіки та технологій*. 2025. № 4. С. 176-186. DOI: <https://doi.org/10.69803/3083-6034-2025-4-176>.
3. Гудзь О.Є. Роль інновацій щодо забезпечення конкурентоспроможності та ефективності підприємства. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки*. 2015. Випуск 161. С. 3-10.
4. Державна служба статистики України. Статистична інформація. 2025. URL: <https://ukrstat.gov.ua>.
5. Кадирус І.Г., Донських А.С., Терещенко В.А. Формування стратегії розвитку аграрного підприємства. *Ефективна економіка*. 2020. № 7. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.7.64>.
6. Писаренко В., Баган Н., Собчишин В., Гавриш Р., Жуховський І., Мошенець Н. Сталий розвиток аграрних інноваційно орієнтованих підприємств засобами логістичного менеджменту. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2024. № 3(56). С. 533-547. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.3.56.2024.4424>.
7. Тульчинський Р.В. Формування стратегії сталого розвитку аграрних підприємств. *Економіка та суспільство*. 2025. № 77. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-77-75>.
8. Худолей В.Ю., Карпенко О.О., Бірюков Є.І. Система оцінки та моніторингу сталого розвитку підприємства. *Economic Synergy*. 2025. Випуск 1. С. 8-25. DOI: <https://doi.org/10.53920/ES-2025-1-1>.
9. Фесенко В., Ступнікер Г., Мотієнко С. Аналіз прибутковості сільськогосподарських підприємств України як фактор нарощування економічного потенціалу під час воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 46. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-29>.
10. Comporek M. EGS scores, earning management and financial performance: evidence from Poland. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2024. № 5(58). P. 185-198. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.5.58.2024.4540>.
11. OECD. Small businesses, job creation and growth: facts, obstacles and best practices. 2003. 53 p.
12. United Nations. Micro-, small and medium-sized enterprises day 27 June. 2025. URL: <https://www.un.org/en/observances/micro-small-medium-businesses-day>.
13. United Nations. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development: Document of the General Assembly. 2015. URL: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/70/L.1&Lang=E.

References.

1. Andriychuk, V.H. (2013). *Ekonomika pidpriemstvo ahrarnoho kompleksu*. [Economics of agricultural enterprises]. KNEU. Kyiv. Ukraine.
2. Antoshchenkova, V.V., Dejneha, M.V., Hlian', T.I. (2025). «ESG and sustainable development: modern trends». *Zhurnal z menedzhmentu, ekonomiky ta tekhnolohij*. № 4. pp. 176-186. DOI: <https://doi.org/10.69803/3083-6034-2025-4-176>.
3. Hudz', O.Ye. (2015). «The role of innovations in ensuring the competitiveness and efficiency of the enterprise». *Visnyk Kharkiv's'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu sil's'koho hospodarstva: Ekonomichni nauky*. Issue 161. pp. 3-10.
4. (2025). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Statystychna informatsiia. [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <https://ukrstat.gov.ua>.
5. Kadyrus, I.H., Dons'kykh, A.S., Tereschenko, V.A. (2020). «Formation of a development strategy for an agricultural enterprise». *Efektivna ekonomika*. № 7. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.7.64>.
6. Pysarenko, V., Bahan, N., Sobchishyn, V., Haurykh, R., Zhukhov's'kyj, I., Moshenets', N. (2024). «Sustainable development of agricultural innovation-oriented enterprises by means of logistics management». *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. № 3(56). pp. 533-547. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.3.56.2024.4424>.
7. Tul'chyn's'kyj, R.V. (2025). «Formation of a strategy for the sustainable development of agricultural enterprises». *Ekonomika ta suspil's'tvo*. № 77. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-77-75>.
8. Khudoley, V.Yu., Karpenko, O.O., Biriukov, Ye.I. (2025). «System for assessing and monitoring the sustainable development of enterprises». *Economic Synergy*. Issue 1. pp. 8-25. DOI: <https://doi.org/10.53920/ES-2025-1-1>.
9. Fesenko, V., Stupniker, H., Motiienko, S. (2022). «Analysis of the profitability of agricultural enterprises in Ukraine as a factor in increasing economic potential during martial law». *Ekonomika ta suspil's'tvo*. № 46. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-29>.
10. Comporek, M. (2024). «EGS scores, earning management and financial performance: evidence from Poland». *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. № 5(58). pp. 185-198. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.5.58.2024.4540>.
11. OECD. (2003) Small businesses, job creation and growth: facts, obstacles and best practices.
12. United Nations. (2025). Micro-, small and medium-sized enterprises day 27 June. Available at: <https://www.un.org/en/observances/micro-small-medium-businesses-day>.
13. United Nations. (2015). Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development: Document of the General Assembly. Available at: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/70/L.1&Lang=E.

Abstract.

Onegina V. Sustainable development of agricultural enterprises of different sizes: a comparative analysis based on efficiency and social responsibility criteria.

The agricultural sector of the economy is the embodiment of the intertwining of economic, social and environmental systems, which directly determines the need to ensure the unity of all components of its sustainable development: economic efficiency of production, social justice in remuneration of employees, decent living and working conditions, environmental safety and balance of ecosystems. The structure of the agrarian sector of the Ukrainian economy in terms of enterprise size is heterogeneous. The aim of the article is to determine the features of sustainable development of agricultural enterprises of different sizes in Ukraine based on a comparative analysis of their growth trends, profitability as a criterion of efficiency and employment as criteria of social responsibility. Quantitative methods were used for the study, in particular, index, grouping, average values. The analysis was based on data of the State Statistics Service of Ukraine on the activities of enterprises in agriculture, forestry and fisheries in 2011–2024. A comparative analysis of sustainable development of enterprises of different sizes in agriculture, forestry and fisheries by the criterion of efficiency showed that large enterprises were the leaders in terms of growth

of net income from sales, total income, the level of profitability of operating and all activities in the studied period. Also, large enterprises demonstrated the best results of sustainable development by the criterion of social responsibility, which was assessed based on indicators of labor costs, labor costs per employee and the dynamics of number of employed workers. Such analysis is important both for identifying trends in the modern structurally heterogeneous agrarian sector of the Ukrainian economy and for developing management decisions at the micro-, meso- and macro-levels. In further studies, comparative analysis should be conducted considering a larger set of criteria and indicators of sustainable development.

Keywords: sustainable development, efficiency, social responsibility, profit, profitability, productivity, income, costs, wage, employment, agrarian enterprises.

Стаття надійшла до редакції / Received 04.01.2026 Прийнята до друку / Accepted 10.01.2026 Оpubліковано / Published 19.01.2026

Бібліографічний опис статті:

Онегіна В.М. Сталій розвиток аграрних підприємств різних розмірів: порівняльний аналіз за критеріями ефективності та соціальної відповідальності. Актуальні проблеми інноваційної економіки та права. 2026. № 1. С. 122-127.

Onegina V. Sustainable development of agricultural enterprises of different sizes: a comparative analysis based on efficiency and social responsibility criteria. Actual problems of innovative economy and law. 2026. No. 1, pp. 122-127.

УДК: 330.34:347.77; JEL classification: Q01, Q53, Q57, K32, O13

DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2026-1-27>

STEPANENKO Nataliia, PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Public Administration and Economic Policy, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, <https://orcid.org/0000-0003-4643-1677>

ECONOMIC AND LEGAL MECHANISMS FOR SUPPORTING THE CIRCULAR ECONOMY IN THE EU AND THEIR ADAPTATION IN UKRAINE

Stepanenko N. Economic and legal mechanisms for supporting the circular economy in the EU and their adaptation in Ukraine.

This article explores contemporary European Union approaches to developing and implementing economic and legal mechanisms supporting the circular economy and identifies opportunities for their adaptation in Ukraine in the context of post-war recovery and advancing European integration. The aim of the study is to systematise regulatory, financial, and organisational instruments employed in the EU to facilitate the transition to circular production and consumption models, and to substantiate pathways for their implementation in the Ukrainian economy. The methodological framework includes analysis and synthesis, comparative analysis, structural-logical methods, and case studies of best practices from leading countries in the field of circularity. The study systematises key EU instruments, including improved eco-design, extended producer responsibility, secondary raw material mechanisms, digital product passports, development of circular hubs, and local resource reuse ecosystems. It is established that institutional maturity, technological advancement, and the presence of digital platforms in EU countries ensure a high level of implementation of the circular model. The scientific novelty of the study lies in proposing a comprehensive model for implementing European circular-economy instruments in Ukraine, considering the challenges posed by the war and the need for infrastructure reconstruction. The practical significance is reflected in concrete recommendations, such as establishing a national circularity platform, a digital EPR monitoring system, harmonizing technical standards, providing institutional support for innovation hubs, and integrating circularity criteria into public procurement processes. Future research prospects involve assessing the effectiveness of the proposed mechanisms and modeling scenarios for circular economy development in Ukraine based on European practices.

Keywords: circular economy; economic and legal mechanisms; EU policy; resource management; sustainable development; environmental instruments; institutional hubs.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY 4.0

© Stepanenko Nataliia, 2026

Statement of the problem in general. The circular economy has emerged as one of the key models of sustainable development, actively implemented across all European Union (EU) countries in response to the growing resource deficit, climate change risks, and the need to enhance economic competitiveness. The European Union has established a comprehensive system of economic and legal mechanisms that includes innovative programs, financial incentives, regulatory acts, extended producer responsibility (EPR), policies to improve resource efficiency, and waste management systems. The effectiveness of these mechanisms has been demonstrated by the positive outcomes achieved by EU countries, including reductions in waste generation, development of secondary resource markets, and the adoption of innovative circular business models.

For Ukraine, which is in the process of European integration and aligning with the EU's economic and legal space, the adaptation of European approaches is particularly relevant. At the same time, the domestic system of economic and legal regulation remains fragmented, complicating the creation of a comprehensive model to support the circular economy. Common challenges include inconsistencies in legislation, limited access for enterprises to sustainable finance instruments, underdeveloped recycling infrastructure, and insufficient incentives for businesses to adopt circular practices. While the European Union actively expands its economic and legal mechanisms for circular transformation, Ukraine must conduct a thorough analysis of how these tools can be adapted to its own economic, social, and environmental conditions. This necessitates a comprehensive study of European experience and the identification of pathways for its effective implementation in Ukrainian public administration and regulatory practices.

Analysis of the latest research and publications. In recent years, the circular economy in the EU context and its adaptation in Ukraine have become prominent topics of

scholarly research. European countries are actively exploring circular models, particularly focusing on the economic, legal, and institutional aspects of their implementation, including addressing environmental impacts and improving resource efficiency.

For instance, the renowned researcher A.M. Hlushchenko, in his work "Development of the Circular Economy in the EU: Trends, Challenges, and Prospects", examines the main trends shaping Europe's circular policy. He emphasizes the importance of integrating circular processes into EU countries' sustainable development strategies and highlights key economic instruments that facilitate this, such as financial support mechanisms for businesses utilizing innovations in waste processing and the use of secondary materials. Hlushchenko shows that the primary driver of this transformation is the combination of government management and economic incentives, which can foster long-term investments in recycling infrastructure and reduce dependence on primary natural resources [1].

K.S. Nesterova and I.A. Kurovska, in their study "Problems and Instruments of State Organisational and Economic Support for the Development of the Circular Economy", prove that an important aspect of circular economy support is the creation of institutional mechanisms at the state level. They propose a model that combines economic mechanisms (e.g., financing environmentally friendly technologies, tax incentives, subsidies for recycling enterprises) with legal regulatory tools, such as Extended Producer Responsibility (EPR) and strict waste management requirements. By analysing the experience of EU countries, the authors conclude that Ukraine can adapt some of these instruments to its economic context, while considering the country's socio-economic and environmental realities [2].

Researchers J. Smith and B. Clark, in their work "Business Models and Circular Economy Practices in SMEs